

KELET.

POLITIKAI ÉS KÖZGAZDASÁGI NAPILAP.

A „KELET” előfizetési díja:

Vidékre postán vagy helyben házhoz hordva	
Egy évre	16 frt.
Fél évre	8 „
Negyed évre	4 „
Egy óra helyben	1 frt 50 kr.
Egyes szám ára	7 kr.

Megjelenik a „Kelet” mindennap, az ünnepekét követő napok kivételével.

Szerkesztői szállítás:

Főttér 4-ik szám, hová a lap szellemi részét illető közlemények czimzendők.

AZ ÉRTÉKESBB CIKKEK DIÁZTATNAK.
Kéziratok nem adnak vissza.

Kiadó-hivatal:

Stein János könyvkereskedése, hová az előfizetések és hirdetések küldendők.

Hirdetési díjak

Határozott időtartamú hirdetésnek 6 kr. Bélyegdíj minden hirdetés után 30 kr. Nagyobb és gyakoribb hirdetéseknek külön kedvezményt is nyújt a kiadóhivatal.

Hirdetéseket felvesznek:

Bécsben: Oppelik Alajos Stadt Stubenbastei Nr. 2. (Eckhaus den Wollzeile 36.) Hasenstein et Vogler (Wallischgasse 10.) Bud. Mosse Publicistische Bureau Budapest. Hasenstein et Vogler hirdetés közv. irodája. Weiss Mór hirdetések felvételi irod. Bécsben Wollzeile 18. és Budapest Szarvaskút 5. sz.

Nyitóléti czikk

gármond sora után 25 kr. fizetendő.

Néhány szó

b. Kemény Gábor közgazdasági programjáról.

IX.

(Gr. Sch. Gy.) Még egyszer visszatérve az Alföldre: itt a földmívelési miniszter legfontosabb feladatainak egyike az volna, hogy a nagy községek szétosztását előmozdítsa a 30—40 családából álló tanyák keletkezését segítse elő, mi nagyban hatna oda, hogy a kézműipar fejlődjen.

Az Alföldön s általában a Királyhágóntúli részekben sok gazdasági kérdést kell megoldani; amde a Királyhágóninneni részekben olyan állapotokkal állunk szemben, melyek annál szomorúbbak, minthogy ez ország rész, földmívelési téren teljesen elhanyagolva, már is a legnagyobb gazdasági nyomornak és munkának megy elébe annyival is inkább, mert a romániai vasúti csatlakozás következtében akkora versenyyel fog ránczontani a külföldi ipar, melynek semmiképp sem fogunk ellenállani, minekutána ez a vasúti csatlakozás, ez a verseny, legalább iparunkat tekintve, egészen készületlenül talál.

Az erdélyi részekben nem lehet ugyan a gabonatermelés különféleségét rendelvekkel előmozdítani; de igenis kötelessége a kormánynak ezt lehetővé tenni, a mit azonban eddigelő meg sem kísérelt, sőt fel se vette az ez irányban emelt panaszokat s nem is méltatta figyelmére p. o. a gazdasági egyletek előterjesztéseit sem.

A mi viszonyainkban teljes lehetetlenség egy mívelési ágról vagy rendszerről másra átmenni; a marhatenyésztés, mely olyan sokat segíthetne miseriainkon s melyet nagy előnnyel folytathatnánk, mert az emberi kéz sem hiányzik mindenütt, — a marhatenyésztés, mondjuk, csaknem lehetetlen, sőt a p. o. szalmán növényekben és kukuriczában való káros tultermelés is az ugarkényszer miatt van, melyet pedig még miniszteri rendelet is védelmez.

E rendszer uralma alatt nem szabad az erdélyi gazdának még azt a hátramaradást sem helyretni, melyet amiatt szenvedett, hogy p. o. egy szántóföldje tél folytán tönkrement; nem szabad, nem teheti, hogy kárát valahogy helyrehozza, mert földjét nem használhatja föl valamely más gabonafaj termesztésére, minthogy ha ez p. o. később érnek meg, mint a gabona, annak a veszedelemnek teszi ki magát a gazda,

hogy zabját vagy törökbuzáját con amore kiméletlenül lelegeltetik — mások.

Hol termeljünk tehát kereskedelmi növényeket, hol takarmányt, ha a szántóföldnek egy harmada ugaron kell hogy maradjon?!

Az ésszerűtlen, helytelen gazdálkodás nyomorúságai legélesebben tűnnek föl azonban Csikmegyében. Csikban nem is három, hanem kétfordulós rendszert folytatnak: a földterület fele legelőnek ugaron marad.

Csikban van:
113,402 hold szántóföld,
181,115 „ rét és
107,095 „ legelő.

Eszerint a népességből egy-egy főre 1.05 szántó, 1.68 rét és 0.90 legelő, összesen 3.55 hold mívelés alatt álló föld esik, egy darab nagymarhára több jut 3 hold rét és legelőnél; Osehorszában csak mintegy 1% hold mégis Osehorszában egy □ mértőföldre 1800 drb nagymarha, Csikban ellenben csak 916 drb esik.

Igen, de Osehorszában nem szenved a kétfordulós rendszer nyomása alatt; s nincs ugyan commassálva minden község, de a marhának van takarmánya; nálunk ellenben a marhát nyáron át az uristen táplálja, télen át pedig egy kis sovány takarmány mellett éheznek!

A Csikban kétfordulós rendszert folytatnak, pedig ott volna leginkább helye ésszerű gabona- és takarmánytermelésnek, minthogy ott leginkább volna szükséges virágzó marhatenyésztés, a mi pedig helyes takarmánytermelésen alapszik: ez azonban a kétfordulós rendszer miatt nem lehetséges.

Azt szokták mondani, hogy a Csik ritka népességre s így a föld helyesebb megmívelése nem lehetséges; továbbá sokat beszéltek a székely kivándorlásról, colonisatióról, stb.

A székely, igenis, kivándorol, de nemcsak Romániába, hanem keres biz az munkát a közelebb fekvő erdélyi részekben is. Az ottan a jelen viszonyok között nem képes a székelynek munkát és kenyeret adni, az állam oeconomicai politikája pedig nem tudott olyan állapotokat teremteni, melyek egy, tartós foglalkozást biztosító életképes ipar kifejlődését lehetővé tették volna; épen azért a sajátjáság, ésszerűtlen legelőgazdálkodás és a keresethiány miatt a Dunai fejedelemségekben 25—30,000 erdélyit találunk, a kikből mintegy 5500 székely, hivatalos adatok szerint a Csikból és Háromszékből való! — míg tény-

leg mintegy 5—6000 cseléd és munkás a Csikból és 6—7000 Háromszékből Romániában van. S e munkások veszteség nemcsak a földmívelésre, hanem az iparra nézve is.

Hogy ilyes állapotok egyáltalán vannak, ennek legnagyobb részét az a körülmény az oka, hogy 1849. óta nálunk még próbát sem tehettek soha egy egyszerű közgazdasági politikával.

Minden beteges jelenség, melylyel nálunk közgazdasági téren találkozunk, ugy a földmívelés, mint az ipar körében mezőgazdasági állapotainkból származnak, melyek már rég túltették magukat; országban, hol még általában legelőgazdálkodást folytatnak, nem fejlődhetnek ki egészséges gazdasági viszonyok, mert a legelőgazdálkodási rendszer valaha tán talált viszonyainkhoz, de hogy jelen mívelési és közgazdasági keretében többé nem foglalhat helyet: az tagadhatatlan!

— A képviselőház tegnapi előtti ülésén tárgyalás alá vette a francia hajózási a konsularis egyezmény hatályának meghosszabbításáról s a francia vámegyezményről szóló törvényjavaslatokat. Baross bizottsági elnök kiemelte, hogy a szerződés egy évi tartama alatt várni lehet, miként Franciaországgal a folytatandó tárgyalások tariffaszerződésre fognak vezetni, addig az ezen szerződés által létesült helyzet a retorsionális eljárás és vámküldemmel által mintegy kiterjesztett s kereskedelmi és forgalmi érdekeinkkel valóban össze nem egyeztethető viszonyoknál előnyösebb.

Bakay e törvényjavaslatban is azt látja, hogy mindenképen függésben vagyunk Ausztriától. Azon reményt táplálja, hogy a kormány egy év leforgása után kedvezőbb egyezményt fog kötni Franciaországgal. Simonyi Ernő Franciaországgal által követett közgazdasági politikából egy lecsúszott vonal. Minden állam védvámok által igyekszik jövedelmét fokozni, csak mi adtuk fel a forrást a tavaly kötött kiegyezés által, mikor egy tálcseért oda adtuk az örköséget. Kéri a minisztert, adna felvilágosítást a szerződéshez csatolt nyilatkozat tárgyában, melyből csak azt bírja kivonni, hogy borkivitelünknek más államokkal szemben nem adnak meg a legnagyobb kedvezmény. Kemény Gábor br. miniszter maga is átvonlat tartotta volna, ha kisebb vám vettetik borunknak Franciaországhoz való bevitelére, oda való borkivitelünk ugyanis igen csekély. Ajánlja a javaslatok elfogadását s hiszi, hogy a ház ezt megnyugvással teheti, mert a bor váma nem

használnák is, ki kell emelnem, hogy ezen kifejezések azon időből származnak, midőn Németországban, melynek kultúrája s irodalma hazánkra kétségkívül a legnagyobb befolyást gyakorolta, mindezen elnevezések, mint fennebb kifejtém, a bölény megjelölésére alkalmaztatnak, hogy pedig ez utóbbi el volt terjedve hazánkban s csak igen rövid idő előtt pusztult ki, ezt alább látni fogjuk; mindezen kifejezések tehát a bölényre vonatkozhatnak, a minthogy a Bonfinius által felemlített erdélyi sorényos tullok (Boves jubati), a Halder által említett erdei tullok (Uri, seu Tauri silvestres) melyek igen nagy mennyiségben élnek Gyergyószék hegyeiben, különösen azon, melyet Kelemenhasvannak neveznek (V. ö. J. B. Groszinger, Universa Historia Physica Regni Hungariae. Pars I. Posonii et Comaromii. 1793. p. 514.), a Fridvalosky által leírt vadtullok (Uri jubis horridi) s a Sulzer által Csikszékből leírtak (Gesch. d. transalpinischen Daciens. Wien. 1781. 71 p.), végre a Turóczi László szerint a Bakonyban élő Urus-ak, mind kétségkívül nem egyebek, mint bölények. Legfeljebb azt említhetném fel, hogy egyes hazai helynevek az őstuloktól látszanak származni, értem itt a Tur-ral összetett helyneveket, melyek igen sürűn fordulnak elő a tót megyékben, melyeknek egyike, Tólc, szintén magában viseli a Tur-t, s ezen az őstulokra utaló helynevek a tót megyékből áthúzódnak Lengyelországhoz, hol szintén igen gyakoriak s itt semmi kétség sem férhet hozzá, hogy tényleg az őstuloknak mintegy lábnyomait jelölik.*) Továbbá még

nyomasztó teher, s az el nem fogadás s új tárgyalás elrendelése kárral, veszedelemmel járna az országra nézve. A ház ezek után a tvjavaslatokat változatlanul elfogadta s az ülés véget ért.

— A képviselőház pénzügyi bizottságának tegnapi előtti ülésében hosszabb vita tárgyat képezte a kataszteri munkálatok késedelmes vezetése és helytelen iránya. Kemény Géza b. felemlíté, hogy sok helyt a kataszteri hivatalok sértik a gazda közönség méltányos érdekeit, s hogy főleg Erdélyre nézve igazságtalan a törvény azon intézkedése, hogy az 1566—72-i drága árak vétetnek fel számítási alapul. Szontagh Pál kíváncsian tartja a közönség megnyugtatót az iránt, hogy a kataszteri munkálatok nem csak loznak adóemelés. André m. tanácsos elárja, hogy ily nagymérvű munkálatok sehol nem haladnak oly gyorsan, mint nálunk. Elárja, továbbá, hogy a kiigazítások 9 millió ft jövedelmi többletet tüntetnek fel, melynek 2 millió ft adó felel meg. A kataszteri munkálatok két millió ftnyi költségének megállapítása után a bizottság letárgyalta az államadósságok előirányzatát. A szőlődezmaváltsági bevételek 1.934.000 forintból 1.800.000 frtra szállítottak le, az occupationális kölcsön kamatainak előirányzatát pedig 1 millió 800.000 frtról: 2 millióra emelte a bizottság. Ezzel a költségvetés részletes tárgyalása befejeztetett. Az általános jelentést s az új kölcsön tvjavaslatot csütörtökön veszi a bizottság tárgyalás alá.

— Az országgyűlési szabadelvű párt tegnapi előtti értekezletén Szontagh Pál elnök megnyilván, bejelenti, hogy a mai értekezlet első tárgyat Tibád Antal és társainak a kis dötökre vonatkozó indítványa képezi, miután az indítványozó holnap indokolja azt a házában.

Szapáry Gyula gr. pénzügyminiszter elismeri, hogy ez ügyben sérelem történt s igéri, hogy orvoslására megteszi a szükséges intézkedéseket; e célból a pénzügyi és kereskedelmi minisztérium kebeléből az indítványozók részvételével enquetet fog összehívni a kérdés tárgyalása végett; kéri az értekezletet s illetőleg kéri fogja a házat, hogy ez ügy érdemleges tárgyalásáig addig elhalasztassák. Az értekezlet a miniszter nyilatkozatát helyeslő tudomásul vévén, az elhalasztásban helynyugszik.

Ezután a horvát pénzügyi egyezmény tárgyalására kiküldendő regnicularis bizottságba a kijelölt bizottság javaslata alapján kijelöltettek: Csáky László gr., Csengery Antal, Éber Nándor, Márkus István, Ordódy Pál, Pláhy Tamás és Szlávay József; az egyesült ellenzék részéről Bánhidy B. br.

azt említhetném fel, hogy a román nyelv különbséget tesz az őstulok és bölény között, legalább két nevet használ, t. i. a Bour-t (azaz Bos Urus) és Zimbru-t vagy Zimbr-t (mi kétségkívül a lengyel Zubr-ból származott) s az Erdélyvel szomszéd Moldovában számos Bour és Zimbru összetétel helynevek vannak s hogy a múlt évszáz elején még némi, persze nagyon homályos hagyományok élhettek a két különböző vadtulokról, ezt Cantomiru Demeter 1716-ban kelt „Description Moldaviae” című munkájából gyanitom; nevezett fejedelem ugyanis kétéféle vadtulokról tesz említést, s rólok ezeket mondja (31. l.).

„A Dnjester mindkét partján gyakran erdei bivalyok (buboli sylvestres) is láttatnak: de ezek úgy látszik, nem benszültöttek, hanem Podoliából s Tatárországából származnak, honnét télen át az északi szelek által zaklatva a befagyott Dnjesteren átvándorolnak. A nyugati hegyekben azonban van egy más állat, melyet csaknem a mi tartományunk sajátjának mernék mondani. A moldovaiak Zimbrnek nevezik, nagyságára nézve meg egyezik a házi tulokkal, feje azonban mégis kisebb és hosszad, nyaka és hasa karesubb, lábai magasabbak, szarvai vékonyabbak, s ezeknek igen hegyes végű kisse kifelé hajlottak. Ezen állat kegyetlen és gyors s képes a kecskék módjára a hegyek meredekéin mászkálni, honnét alig lehet másképen mint [puska által meglőve vagy megsebesítve kézrekeríteni. Ez azon állat, melynek fejét Cragoss, a megalapított Moldovának első fejedelme, a tartomány jelvényeül választotta.”

Ha ezen töredékessége s zavarossága miatt első pillanatra egészen értéktelennek látszó köz-

mogyan. Ezen összefoglalásból látható, hogy a Tur-ral összetett helynevek túlnyomólag a tót, vagy az ezekkel határos északi s északkeleti megyékre esnek, vagy pedig a szlávok által lakott Horvát és Tótorzággal határos vagy ezekhez közel fekvő megyékre; Horvát és Tótorzában pedig szintén nagy számmal fordulnak elő a Tur-ral összetett helynevek: Turan, Turanovacz, Turcenica, Turcivopos, Turmoroşo stb.

*) Turósin Árvában; Turán, Alsó- és Felső-Turczek Turóczban; Turik, Tvorozsna Liptóban; Alsó- és Felső-Turczeka Zolyomban; Turna, Turzokva, Trencsében; Ó-Tura, Turuluka, Turcsinka Nyitrában; Kis-, Közép- és Felső-Tur Honban; Turapolya, Turicska Nográdban; Alsó- és Felső-Tvarócz Károiban; Tur-Terebes, Turány, Tvarócz Zemplénben; Kis- és Nagy Turicska, Turja Ungban; Turkeve és Mező-Tur Jász-Nagy-Kun-Szolnok megyében; Tura Szabolcsban; Turbák Hevesben; Tur Torda-Aranyos megyében; Turbuca Szilággyban; Turczló Szörényben; Turcsok Vásan; Turcsics, Turuša Zalában; Turbék So-

A „KELET” TÁRCZÁJA.

Az ember megjelenése óta kihalt s a napjainkban kihálásnak indult emlősökről.

Dr. Entz Gézádól.

(Előadott a jan. 11. tartott természettudományi estélyen.)

(Folytatás.)

A VI. vagy VII. évszázából származó „Leges Allemannorum”-ot, mely még két németországi vadtulokról tesz említést, már felemlítettem slegfelebb még egy az 1000-ik évből származó barátságos idézhethetnek, mely a st. galleni klastrom azon Ekkhard nevű barátjától származik, kit t. hallgatónak nagy része bizonyára ismer Schaeffel Victor-nak mivelődés történeti remek regényéből; nevezett jámbor atyától egy „Liber benedictionum” őriztetik a st. galleni apátság könyvtárában, melyben leonini haxametekbe szedett áldást mond a kolostor asztalára kerülő ételekre, melyek között az őstulok (Urus) és bölény (Vesons cornipotens) pecsenyéje is előfordul. Utaltatok továbbá a Nibelung-ének többször „idézett soraira s egy Tschudi által feljegyzett adatra (Das Thierleben der Alpenwelt. Leipzig. 1854. 565 l.), mely szerint Wasgau erdeiben a XVI. százaban ejtetett el egy vadbika, mely azonban a legnagyobb valószínűséggel csak elvadult tulok lehetett. Mindenesetre tény, hogy ezen időben az őstulok Németországban már jórésze ismeretlen volt s mai nap germán földön már csak egyes régi helynevekben él emlékeztető; ilyen például Uri Kanton neve, melyet, hogy az őstuloktól nyert, ezt bizonyítja az, hogy tulokfejet visel cimereiben, épen úgy, mint Bern Kanton és város medvét, melytől nevét kölcsönözte. Nem szenved kétséget, hogy Lengyelországban akkor, midőn nyugaton már éltek őstulok, vagy legalább enyé-

sző félben voltak, még nagy elterjedésük volt, ezt bizonyítja legalább számos Tur-összetételű helynév Lengyelország különböző részeiben. Azonban már a XIII. évszázaban itt is aránylag szűk helyre szorultak Lithániában s a vadászás jogát a masowiai hercegek kizárólag magoknak tartották fenn; így Boleslaus Masowia hercege egy 1298-ban kelt ajándékozó levelében hírvén, Po m le c z lovagnak, szabad vadászást enged az ajándékozott területen, az őstulokt azonban magának tekintti: „Quem volumus spectare nostrum ad ducatum”. Zie m o w i t herceg pedig 1359-ben összes birtokain megengedi a vadászást a wyszgorodi hercegnőnek, de határozottan kizárja az őstulok vadászhatszának jogát.

A XVI. évszázaban az őstulok, már csak Masovia Jakatorowka erdőségére volt szorítva s dacára annak, hogy rendes őtalm alatt állott, akkor, midőn nyugat népei ismét biztos hirt nyertek létezéséről, gyors léptekkel s feltartóztatlanul siettek kivészése elé. Az 1564 évi lustratió alkalmával feljegyeztetett, hogy a királyi revisorok csupán egy 30 darabból álló gulyát láthattak, és pedig 22 tehenet, 3 fiatal bikát s 5 borjut; ezen kívül azonban állítogal még 8 vén bika barangolt magánosan az erdőben. 1599-ben az őstulok száma 24-re olvadt. Az 1602-dik évi lustratió csupán 4 őstulokról, az 1620-diki pedig csak egyetlen Turzycáról, azaz tehénről tett jelentést, az 1630-dik évi jelentés végre constatálja a hajdan hatalmas nemzetség utolsó tagjának, a pár nélküli bolyongó Turzycának 3 év előtt, azaz 1627-ben történt kimentését (V. ö. Wrzesniowski id. m.).

Kérdés, vajon élt-e az őstulok hazánkban, midőn azt Árpád nemzete megalapította?

Ismét azt kell mondanom, hogy adatok hiányában biztosan nem mondhatok. A magyar nyelv az őstuloktól külön nem jelöl meg s ha hazaiszerzőink itt-ott vad- és erdeibikákról tesznek is említést, latin nyelveo író szerzőink pedig az Urus s német utazók az Auerochs kifejezést gyakran

A díósadi vál, kerületben megjelteni rendelt időközi képviselőválasztás tárgyában beadott jelentését Szilágy megye közp. választmányának, a miniszterelnök felszólalása nyomán a párt tudomásul veszi.

Ezzel az értekezlet eloszlott.

A zavargások Oroszországban.

Oroszország forrongásban van. Erről meggyőződött az összes napi sajtó, meg mindenki, ki hivatal érzi magát, hogy orosz viszonyokról szóln. Okot e meggyőződésre az orosz birodalom egyetemi városaiban a közelmúlt időben ismételt előfordult egyetemi zavargások szolgáltatnak. Ezen zavargásokról joggal lehet következtetni, hogy a forrongás messzeható; de nem áll az, hogy a tanuló ifjuság ily rendű nyilatkozványai oly közvetlen veszedelem, mely az orosz állam összéletét fenyegeti. Valóban furcsa rendben volna az orosz birodalom szénája, ha az egyik vagy másik tanuló szövetkezés sarkából kiforgatható.

Az orosz egyetemi hallgatók habár fiatal, mégis előhaladottabb koruk német vagy más országbeli pályatársainál. Sokan közülük nős férfiak és családapák. Szellemi fejlettségük és általános műveltségük foka némileg magasabb, mint a hogy azt rendszerint más tanulóiról föltételezzük, ki például Németországban átlagosan 17 vagy 20 éves szokott lenni. Az orosz egyetemi polgárokat jelzett oknál fogva nemcsak általános tiszteltetés részesítik, hanem a társadalomban „nagy uraknak” tekintik és a szerint bánnak is velök. A legtöbb tisztviselő őket különös előszeretettel díszbeidékre, estélyekre és egyéb ünnepélyekre hívják meg; ennek következtében az orosz egyetemi polgár társadalmi szerepköre nagyobb és befolyásosabb a németországi „doctor”-énál. Az orosz egyetemi polgár oly annyira kiegészítő része a politikai és társadalmi életnek, hogy helylyel közel az uralkodó hangulat há vizshangjaként érvényesül. Gyakran a tanulókat saját „meggyőződésüként” tüntetőleg adják tudtára a kormánynak, mit jobb körökben hallottak és láttak.

Ezen magyarázat után könnyen érthető, hogy a tanuló zavargásai Oroszországban nem az, minnek látszanak, nem lehet azokat tanuló pajzanság kitörésének tekinteni; mert maga az orosz társadalom az, mely a tanulókat tüntetéseivel az ingert s ugall-

leményt jobban fontolóra vesszük, azon eredményre kell jutnunk, hogy voltaképen igen érdekes adatokat rejt magában, melyeket persze ki kell mintegy böngészni. Az egyik érdekes adatot a fagyott Dnjesteren Podoliából s Tatárországból átvándorló bivalyok képviselik. Miféle vad bivalyok lehettek azok, melyek a sarmát pusztákról néha a Dnjesteren átvándoroltak? Vadtullok bizonyára nem éltek ezen erdőlen síkokon s így ezen adatot, mint semmi tényen nem alapulót, mint egészen hamisat, el kell vetnünk. De nem így áll a dolog! Egy szóval kellő értelmezése az egészet teljesen érthetlenné teszi. Cantomiru tulajdonképen nem bivalyokról, hanem „Bubalus”-okról tesz említést, Bubalos vagy Bubalis alatt pedig eredetileg korántsem a bivalyt értették a régi görög és római szerzők, mint Herodot, Aristoteles, Plinius, hanem egy őznagyságu, könnyű termetű, gyorslábú, félénk állatot, mely szarvait, mint Aristoteles kiemeli, nem használja s mely a „Dorkasok”-kal, azaz gazellákkal, a sik-ságokat és sivatogásokat lakja, szóval Antilopét, s csak később vitetett át a Bubalos név a mai bivalyra, de itt-ott jogos viselőjére, a régiebb írók előtt kevéssé ismeretes Antilopéra is alkalmaztatott, mi senkit sem fog meglepni, ki a Linné előtti idők épen nem következtetés és teljesen fejelemzetlen nomenclaturáját csak némileg is ismeri.

(Folytatása köv.)

A pestis Magyarországon 1708—11-ben.

— THALY KÁLMÁNTÓL. —

Amaz irtozatós járványról, melyet őseink pestis, mirigy, fekete halál, guga-halál néven ismertek, közelebbről érdekes cikkeket közölt a lapok hasábjain dr. Almásy Tihamér. Érinté ő, de ugyszólván egyedül Cserey Mihály ismert krónikájának főljegyzései után, s vésszáragadovány-nak (mert így nevezték a régi magyarok a járványos betegségeket) 1708—1711-ki igen heves

tatta és szolgáltatja; hisz az egész ország, nevezetesen pedig Moszkva jobb és felsőbb köréi át vannak hatva az elégtelenség és igazságtalanság lázatól, melyet Sándor császár le nem csillapított azzal, hogy moszkvai fogadtatása alkalmával Oroszország „törvényeszerű” fejlődése szükséges voltát hangsúlyozta.

Az elégtellen hangulat oka nem titok, mert egész Oroszországban mindenütt nyíltan mutatnak rá. Az orosz társadalom — és ez egyedül nyom valamit, mert a mit másolt „népnek” neveznek, az mit sem számít Oroszországban — nincs megelégedve a kormány külpolitikájával. Nem örömet és az elkeseredettség bizonyos nemével bírálják a „közelmúlt” hadjáratot, mely 600,000 ember életébe került, a nélkül, hogy a háborúban (ország felfogás szerint) valami sikere lett volna, miután annak lefolyása alatt a hadsereg élére több tábornokot ismeretes képtelenségük dacára csak azért állítottak volt, mert magas származása vala.

Ekkor hirtelen egy reménysugár csillámlik Ázsiában, hol az orosz politika érzékeny sebet látszott ejteni a brit oroszán. Oroszország „megbarátkozik” Afganisztánnal, nagyszámú követeket küld Kabulba, melyet Sir Ali a legnagyobbabban fogad, míg az angol követés orra előtt ugyan abban az időben az ajtót becsapják.

Óriási öröm volt e fölött széles Oroszországban, hisz ez ügyben némi kárpótlást találtak a Balkán-félszigeten történt mulasztásokért; sőt Moszkvában ezen ázsiai sikerért már hála-fórliratot is terveztek a császárhoz. De a képlet hirtelen változik. Anglia hadat izen Afganisztánnak és annak nagy részét meghódítja; Sir Ali „Oroszország barátja” elfut székárvásból és vele egyidejűleg az orosz követés is kerekelt old; de a mi ennél is több: Oroszország Beaconsfield lord előtt mentegetődik, töredelmesen kijelentvén, hogy az orosz követésnek Kabulba küldetése csupán udvariasságból történt, és hogy a küldetésnek mi politikai jelentőség sem tulajdonítható.

Nem lehet tagadni, hogy ez esemény egy hatott az orosz társadalomra, mint a villámcsapás és mindenütt a legkellemetlenebb hatást idézte elő. A bujtogató szónoklata miatt számküzdött hírhedt Aksakoff visszatért Moszkvába és Szt.-Pétervárotról kitört a tanulók zavargása. Ez egyik főoka a tanulók ifjúság legújabb magatartásának.

Az orosz kormány — úgy látszik — hogy a zavargásoknak csak tisztán tanulói jelleget tulajdonít. Végzetes tévedésben van, ha azt hiszi, hogy a bajt megszünteti, ha 50—60 egyetemi polgárt bebörtönöztet és a tanulók gyülekezési jogát megszorítja. — Nem a tanulók, hanem az egész társadalom hangulata nyilvánul a zavargásokban. Eddigél csak belreformokat sürgettek az általános elégtelenség lecsillapítására, ma már nem érik be ezzel. Az ország bizalmát merőben elvesztette az orosz kormány; ha ez nem talál módot azt visszanyereli, akkor a zavargásokat egy időre erőszakkal elnyomhatja ugyan, de azok mindig újból ki fognak törni, mert nincsen parlament, mely előtt a kormány emberei eljárásukat igazolhassák.

Bel- és külök a csárok birodalmát alapjában ingatják meg, és oly harcziás politika, mely a nemzeti hitűségnek hízleagne, elvégre csak oly óvzer lenne, melynek következtetése igen könnyen még nagyobb mértékben végzetesekké válhatnának, mint Sándor császár kudarcot vallott afgan politikája.

dühöngését is. Engedje meg, hogy a pestisnek ezen, hazánkban eddigél legerősebb pusztításáról, én, mint a Rákóczi-kor buvára, kisé több adatot hozhassak világra s a vészes kórnak természetesen jelentőségét ezekkel még inkább megvilágíthassam.

A pestis 1707-ben Lengyel- és Törökországban uralkodott. II. Rákóczi Ferenc fejedelem jól tudván, hogy az irtóztató ragadóványt csakis szigorú zárlat által lehet távol tartani: a lengyel széleken őrségeket állítottak fel, a kik az onnan érkezőket vagy két-három heti vesztégár alá vették, vagy — ha ezt kiállani vonakodnak vala — vészauzták. Az áruk, levelek, stb. pedig fertőtlenítés céljából jól megfűstöltöttek, úgy az emberek ruhái is.

A vész a lengyel határokról csakbamár elvonult, s a közlekedés ismét akadálytalanul folyt tovább. Azonban a pestis az 1708-ik év tavaszán dőlő: Törökország felől kezdett mutatkozni, s ezen év nyarán már, az akkor még török hatalom alatt álló Temesvárotról és vidékén teljes erővel tört ki. Innét aztán átharapódzott az 1707-iki ősi hadjárat óta nagyobb részeiben a oszákriák által uralt Erdélybe, és a szintén oszákri — német és rác — helyőrséggel bíró Áradra. E városnak rác lakói huzelták oda a ragályt a török földéről; s mikor már a városban bent vala a pestis: behatolva onnan a várparancsnok minden elzárkózása dacára a várba is. A helyőrségben nagyban kezdtek halni, s a rácok kihez vezére, Tököl Ránkó ezredes, a vész elől kibuzódék a Maros egy szigetére, testvérével s néhány katonájával; a hol egy emeletes göré-főle faalkotmányban lakott. Ezt a merész sarkadi kuncz hajduk megtudván, érette menének, meglepték, a göré rágyújtották s a rác vezért sverencesen elfogták. Utóközben előbb jól megfűstölték őt és holmiit s csak azután vették be Sarkadra. És csakugyan ezáltal nem is huzelták be mocsárkörnyezte kedves fészkükbe a ragadóványt. De 1710 első felében Sarkadra is rá került a sor, s lakóinak fele kihalt pestisben.

Külöld.

Az orosz-török békealkudozások — mint a „Pol. C.”-nak jelentik, még mindig némi nehézségekbe ütköznek, melyek azonban kevésbé fontos természetűek. Hir szerint következő főpontok iránt éretelt el megegyezés:

1. A hadikárpótlás papírrubelben megállapított árfolyamban fizetetik, úgy hogy a valószínűségben 300,000 rubellel kevesebbet, mint előbb és egészen 175 millió ezüst rubelt fog kitenni.

2. A török foglyoknak Oroszországban való eltartásának megterítése a berlini szerződés keletéig, nem pedig azoknak ténylegesen bekövetkezett kiszolgáltatásáig számított. — A török felhatalmazottak ugyanis érvényesítették, hogy egyedül Oroszország felelős a török foglyok meghosszabbított tartózkodásáért Oroszországban, mivel Oroszország őket szándékosan tartotta vissza hazamob ideig, hogy a török kormányra pressiót gyakoroljon.

3. Oroszország lemond Törökország kötelezettségéről, a berlini szerződés végrehajtására, ezért azonban a portának következő világos nyilatkozatot kell aláírnia: „A berlini szerződésnek a santszefinói szerződés megsemmisített tételeit pótolnia kell.”

4. Thraczia kiűrtetésének az orosz csapatok részéről hat héttel a jelenlegi szerződés aláírása után kell bekövetkenie.

Múlt csütörtökön a török fővárosban az a hír terjedt el, hogy a csillagkosokban valami rendkívüli dolog megy végbe. Délről estig a parkhoz és palotához vezető minden kapu és bejárás zárva maradt és az őrségek meg voltak kétvezerve. A szultánnak megint amaz ismert betegségirohama volt, melyben szenved. Jól értesült emberek azt állítják, hogy a palota közelében néhány lóvé volt hallható, melyek a szultánnal elhittették, hogy ez az őssekesküdteknek jeladás a palota megrohanására. Azt is mesélték neki, hogy a park kertészeinél fegyvereket találtak, melyek lényegesen különböznek a palota szolgálatában állók tűzi fegyvereitől. Senki se kételkedik, hogy a legújabb kéréses complot Szaid pasa táltalmánya, hogy a szultánt újra megijeszze és így annál könnyebben uralkodhassék rajta. Mindenesetre legalább részben megtette ez a fogás a kívánt hatást. Sáfet pasa rendőrizgató, mivel ez őssekesküdésről semmit se tudott, elmozdított és Hafiz pasa által lőn helyettesítve, ki Szaid fölöttlen hibe. Utóbbinak, hírszerint, sikerült Szerver pasát is az őssekesküdésbe belefőnni, s hogy ily veszélyes embert lerázzon magáról, elhatározott őt bécsi nagykövetté nevezni ki Essad bej helyére.

Tajani olasz igazságügyminiszter legközelebb a szenatusban az állam és az egyház közti viszonyról beszédet mondott, mely az olasz politikai világban általános és élénk figyelmet kelt. Tajani nyilatkozatainak főbb pontjai így hangzanak:

Azt hiszem, immbár általánosn elterjedt nézetet fejezek ki, midőn azt állítom, hogy 18 év óta, mióta forrón szeretett hazánk egyesítve van és szilárd alapon áll, büszkén mondhatjuk, hogy lételtét semmiféle belső veszedelem nem lesz képes egy pillanatra is kérdésessé tenni.

E mellett egy pár év óta nagy események történtek. Az aggastyán, a kinek kezében a legregibb theocratik egyikének jogára tört ketté, korporsóba szállott s vele leszállt egy nem csekély

Különb, a pestis a magyar vidékekre legelőször 1709 januárban szivárgott be, és pedig először is a Maroson túli török földével szomszédos Makóra, s onnét Hód-Mező-Vásárhelyre, Szentere. E városokat Rákóczi minden közlekedéstől elzárták; s mikor a gr. Teleky Mihályt és Pápay Jánost törökországi követési útjokra kisérő lovandár 1709 februárban ezen helyek mellett elhaladt: szigorúan meg volt tiltva a katonaságnak oda betérni. Azonban a pestis ápril közepén mégis áthurcoltatott Vásárhelyről a Tisza-Duna közére, névszerint Kecskemétre, honnét 1709. ápril 19-én Sötér Tamás ezredes máreljéjvede tudósítja Bottyán János tábornokot: „Itt való maradásomat nem reményelem, nem is akarom, mert az pestis két vagy három házhoz bejött ide is; bannám, ha mostani háborus idővel döggel kellenék meghalnom.”

Mint az ugyancsak Sötér által eszközölt vizsgálat kideríté: a pestist egy leánya látogatásának tilalom ellenére Vásárhelyre lopódzott, s onnét valami kender hozott kecskeméti ember huzozóba, ezen kenderrel. Háza népéből a ki a kenderhez nyúlt, mind meghalt, s egy aztán terjedte el a vészes ragadóvány tovább a városra. — Az 1709-ik év augusztus és szeptember havában pedig Keoskemétről a pusztáiról rohamos sebességgel terjengett a járvány fölfelé a Tisza és Duna között, Körösrre, a Jászságra, Gyöngyös, Eger, Nógrád, Miskolc tájaira. Az ember mindenütt, mint a kéve „omlott rakásra,” — alig győzték közös gödrökbe eltemetni.

Gr. Bercsényi Miklós 1709. sept. 21-én ráhói táborából aggodalmasan írja Rákócziának: „Valóban rossz dolog, főlséges uram, hogy már pestis es Eger nagyon, és hogy az városban is halogálnak, vagy inkább csak betegesednek, s kiviszik halni. Már Miskolczig is elhatott; igen félek, és el ne számazzék, az sok jövő s járó katonaság miatt. Gyöngyös is olyan már, élelmiszertünk pedig onnan jár, — mintesz?

darab gyűlölet és harag, a melyek a detronizáltnak általán nagyon természeteseek. Az idő lassanként elsőpri azon főpraetatusok nemzedékét, kik szemtanúi voltak a katasztrófnának és az ujak sokkal kevésbé lesznek elkeseredve, mint amazok voltak. Sőt többet mondok: az uj pontifex nyugodt és néha fenséges hangja nem fog haszon nélkül maradni, s például szolgálend a püspöki karuk.

E viszonyok közt, melyek egyre javulnak, nézetem szerint az állam sokkal bőkezűbb lehet, mint a minő kezdetben lehetett. (Tetszés.) Igaz, hogy e nyugodt magatartásban cselet látnak s azt hiszik, hogy csak a taktika, a fegyver változtatásáról lehet szó. De a gyanúsítás nem fegyvere az erőnek, s mi az időre bizzuk, hogy a gyanut eloszlassa, vagy igazolja. Egyelőre csak a tényeket vesszük figyelembe. (Élénk helyeslés.)

A közoktatásügyi miniszter jelentése.

A közpántadokról szóló részben, mint említettük is, csak a királyi főigazgatók teljességével álló intézetek vannak részletesen ismertetve, a többi felekezeti intézetekről csak általános statisztikai kimutatások vannak. Hazánkban jelenleg 8 ily főigazgatóság létezik, melyek éviszükséglete 28,200 frtban van megállapítva.

A budapesti tankerülethez 11 gymnasium tartozik, magában a fővárosban 4. Ezen intézetekben volt 86 osztály, 174 tanár s 3050 növendék. Érettségi vizsgát tett 216. A tanulók száma 165-el növekedett. A győri tankerületben volt (e Csöndes-főle magánintézettel) 14 gymnasium. Tanárok száma 156, növendékeké 3064, 181-el több mint a múlt évben. Érettségi vizsgát tett 131. A pozsonyi tankerületben volt 8 intézet 81 tanárral s 1533 növendékekkel. A növendékek gyarapodása 77, érettségi vizsgát tett 61. — A besztercebányai kerületben volt 7 tanintézet. Összegezés róluk nincs. — A kaszai tankerületben volt 14 intézet, melyek nagyobb része azonban nem teljes gymnasium. Az osztályok száma volt (7 párhuzamossal) 85. Tanár működött 184, tanulók 3244. A tanulók gyarapodása 95. Érettségi vizsgát tett 139. — A nagyváradi tankerületben 10 gymnasiumban működött 142 tanár. Növendékek száma volt 2448, szaporodott 124. Érettségi vizsgát tett 136. A szegedi (az előtti határovidéki) kerületben volt 10 gymnasium. Osztályok száma 63, tanároké 113, növendékeké 2455. A növendékek gyarapodása 230, érettségi vizsgát tett 74. — Az erdélyi kerület 13 gymnasiumban volt 2123 tanuló, gyarapodás 126. Érettségi vizsgát tett 140. — A fiumei kerülethez csak a fiumei gymnasium tartozott, melyben csak 98 tanuló volt s érettségi vizsgát 6 tett. Mindezen gymnasiumokban a tanulók száma 19 ezer 329 s a gyarapodás 1877—78-ban 1181. A jelentés különben nemcsak ezen tanévéről, hanem az előbbiekről is szól s minden gymnasiumnál, az igazgató névszerinti felelősségével, közli főbb ismertető adatokat, melyekreazonbantarhiány miatt ki nem terjeszkedhetünk. Csak mint jellemző adatot említjük föl, hogy a legtöbb gymnasiumnál panaszokdauk, hogy a növendékek az elemi iskolákban nem nyerneek elegendő előkészítettség. A jelentés végén a miniszter két ismert újabb rendeletre van ez évről a tantervre vonatkozólag.

A reálisiskolák statisztikája s ismertetése is hasonlóképp tankerületek szerint van összeállítva.

nem tudom. Én bizony megvallom, Főlséges Uram, igen irtózom. Isten szánjon meg bennünket. A peste, fame et bello libera nos Domine! . . .

Nem hiába irtóztok úgy a rettenetes ragálytól Bercsényi, mert: ezen gyilkos járvány lőn a Rákóczi-főfelésnek tulajdonképp megbuktatójává. Helyőrségek kihaltak, nagynehezen összegyűjtött táborok a pestisnek soralkban való első kitérésre, föltartóztathatannul szétoszlottak; mindenki futott, a rettegelt utálatos kór elől az erdőbe, s ott bujdokolt, ott keresé a még meg nem fertőztetett levegőt. A tisztek hiába követtek el mindent a katonaságot a pestisdulta várakban vagy táborokban együtt tartani, — szét szűkdöstek azok s a katonai figyelem semmivé lett, a hadsereg demoralizálódott. — Sokan, látván a mindenütt dúló fekete halált, kétségbeesésben ivásnak, tobzódásnak adák magukat: „ugy is elpusztulunk talán már holnap, addig legalább vigan éljünk.” Más katonák viszont, a legszigorubb tilalom dacára, éjjel beszűkdöstek az elhagyott falvakba, melyeknek lakói részint kihaltak, részint erdőközön bujdósának, s bemenvén az üres házakba, az ott talált ruhaneműket elrabolták, a szerencsétlenek ezekkel huzozóba a ragadóványt a táborokba, s rendesen maguk esének első áldozatokul.

Az 1709-ben úgy bajjal és kölséggel felállított új gyalog hadtest, az egri, kaszai, eperjesi stb. helyőrségekbe legnagyobb részt pestisben pusztult el, alig maradt utóbb már a ki őrt álljon, vagy a kapukat bejárja. „Nem a német, nem a német, hanem a pestis vert meg engem!” — sohajt fel tragikusan Bercsényi. Az 1709-dik év végén s még inkább 1710 tavaszán és nyarán a pestis az egész országban elterjedt, s egyaránt dúl vala az áldott tiszai síkon, valamint a Kárpátok legfélszerűbb zugaiban. Rákócziának csak tábornokai közül ötten halának meg pestisben: Bertóthy Ferenc, Gyúrky Pál, Buday István, Orosz Pál és Bagossy Pál, — az utó-

Az egész országban csak 26 állami s községi reáltanoda létezett. A tanárok száma volt 385, a növendékeké 6647 s ebből 3707 (tebát felénél több) magyar. A növendékek száma az 1877—8-ik tanévben 331-el gyarapodott. Érettségi vizsgát 243-an tettek le, dacára, hogy ez a reálisiskolában tudvalevőleg új intézmény.

A többi felekezeti gymnasiumokról csak általános statisztikai kimutatás van közzölve. Adjuk ebből a főbb adatokat a jelentés csoportosítása szerint a felekezetek szerint.

Ágostai hitv. ev. gymnasium volt 14, tanárok száma 107, növendékeké 4044 (223-al több, mint a megelőző évben). Érettségi vizsgát tett 275. — A növendékek közül 2500 volt magyar ajku. — A helv. hitv. gymnasiumok száma volt 15. Tanár működött 258, tanuló volt 4477 (28-al kevesebb, mint az előző évben) s ebből Debreczenre 661, Sárospatakra 539 esett. Érettségi vizsgát tett 430. A kolozsvári unitarius gymnasiumban volt 19 tanár s 216 növendék, 28-al több, mint az előző évben. Érettségi vizsgát tett 22. — A görög-keleti két gymnasiumban Brassón, s Ujvidéken volt 28 tanár s 372 növendék (csak 1 magyar), növekvés 12, érettségi vizsgát tett 28. Volt továbbá az országban 29 nem teljes felekezeti gymnasium. Ezen intézetekben működött 140 osztályban 231 tanár. A növendékek száma volt 3017 (2423 magyar,) 83-al több, mint a megelőző évben. Ezen intézetek a brádi görög-keleti algyimnasium kivételével mind protestans tanodák voltak.

A jelentés harmadik nagy része, mely a felsőbb tanintézetekről szól, az időn is a hittanintézetekkel kezdődik. Összegezés jelenleg sincs, mivel a 41 ily intézet közül 3-ból nem jött be adat s ezek közt van többek közt igen jellemzően a budapesti egyetemi theologiai kar is felsorolva, holott néhány lappal lejjebb arról igen bő kimutatás van közzölve. Részletes ismertetést a jelentés csak az ujjonnan alakult orsz. izr. rabbi közpöntézetéről nyújt. E jelentés szerint az intézet épülete 238,240 frtba került s 1877—78-ban csak 24 növendék volt 5 tanárral.

A jogakadémiákról szóló rész is inkább csak statisztikai adatok halmaza. Az állami és tanulmányi alapból fentartott 7 lyceumnál Összegezés nélkül közzölve van az osztályok, tanulók s tanárok száma, a tanulók nyelve, nemzetisége s igen helyesen a négy vizsgáról szóló kimutatás is. De több semmi. A protestans jogakadémiákra vonatkozó rész még szászabb. Összesen 5 ref. jogakadémia működött, 48 tanárral s 316 tanulóval. Az 1876/7-ik tanévben a tanulók száma 334 volt s így 18-al apadt.

Kissé bővebben szól a miniszter a két egyetem mellett fennálló tanárképző intézetekről. A budapestiben működött 24 tanár, a gyarkol iskolában 9. A tanszerek csekély mérvben szaporodtak. Az intézet tagjainak száma volt 78, kik közül 19 az előkészítő tantályamban. Mennyi tett tanári vizsgát, a helyen nincs felemlítve. A kolozsvári tanárképzőben a tagok létszáma 34-ből állott, kik közül 16 nyert ösztöndíjat.

Az egyetemekről szóló valóban kimerítő s sok tekintetben érdekes jelentésről később fogunk szólni.

binál mindazáltal a halál neme nem egészen bizonyos. Szalay Pál dandárnoknak kihalt egész családja, s azután maga is; Pongrácz János ezredesnek pedig 36-ra menő családja és családtagjaiból összesen csak kettő maradt életben. Meghalt Kassán Darvas Ferenc orsz. főhadbíztos és testvére János Pest-vármegyeyi alispán; Ungvártól Stubics hadmérnök; id. Fáy István murányi várparancsnok, Kajaly Pál és Kálmán, egy István kormánytanácsosok, Ajtay Mihály nagy-bányai bányászepektor stb, Szóval igen számos nevezetes ember, a társadalom különféle osztályaiból.

Az irtóztató kór oly terjedelmet vőn, hogy pl. Lőcsén a 7000-nyí lakosból 2000-nél több halt ki, s Miskolczon csak 1709. nov. és decz. hónapokban január 9-éig harmadfél ezret temettek el.

Budán és Pesten legelőbbben is a rác lakosság közt dúlt ki a pestis, és legjobban a Tabánban és Vizivárosban pusztita. A várparancsnok a várat a közlekedéstől teljesen elzárták, — mindazáltal utóbb oda is beférkőztek a kór.

A kit a pestis egyszer megfogott: azt már epeo halálhálában tarták, oly ropant nagy volt a halálozási arány. Mindazáltal némelyek kétszerháromszor is kilábolták a bajt; így például Bagossy László ezredes és eperjesi parancsnok, a ki háromszor esett pestisbe, és kigyógyult mind a háromszor. Mirigy-daganatai mindig szerencsésen kifolytak s eloszlottak.

Néhol a kór borzasztó gyorsasággal; két-három óra alatt végzett kismélt áldozataival, mások ellenben csak három-négy napi kínlás után haltak meg. Gyógyszert sokfélet alkalmaztak, úgy óvszt is; különösen Rákóczi jeles udvari orvosa, dr. Langh Ambrus, és a tudós hadgyógyb. Hellenbach mindent megkísérölnek, de kevés sikerrel. Egyedül a teljes elzárkózás vezetett eredményre, ez azonban a társadalmi s nyilvános élet sokféle követelményeinél fogva, kivált ama háborus időkben csak ritkán volt keresztülvihető.

Gabonaforgalom Alsó-Fehér megyében.

(Csató János német közleménye. Fordította: Hozsdáthi Balázs.)

A gabonanevek, ugyint a buza, a rozs, az árpa, a tengeri, a zab stb. adás-vevése végett a sík föld több helységeiben, Nagy-Enyedeu, Gyula-Fehérvárt, Maros-Ujvárt, Tövisen, Magyar-Igenben, Alvinczau, Balázsfalván, és Vizaknán találkoznak, mivel azokat ugy a magán termelő, mint a gabona kereskedők is oda szállítják. A gabonát a nevezett helyeken, részint a házi szükségek fadozására, részint pedig a szeszyárak és kisebb mennyiségekben a serfőződéek számára ürmértékileg alkuszásuk és legnagyobbbészit tisztítatlan és nem osztályozatlan viszik a vásárra.

A gabona bevásárlásánál különleges szokások nem léteznek és mindenütt a hektoliter ürmértéket használják. A vásári rendtartást és a vásári bíraskodást a helyi rendőrhivatalok gyakorolják. A gabonakereskedésre nézve alkalmas árúhelyiségről és a készletek elhelyezése végett raktárakról, mivel a gabonabeli összes forgalom nagyobb jelentőséggel nem is bír, gondoskodva nincsen.

Az ür- és a súlymértékeknek a méterrendszer szerinti használatát tárgyazó rendszabályokat mindenütt a legpontosabban tartják meg, habár a régi köbölzások még mindig használatban vannak, a gabonát ezekből is az új mértékekkel mérik ki.

A gabonabeli forgalomnak emelése a közlekedési utaknak jó karban tartását követeli. Katonai csapatoknak az ottani vidéken való elhelyezése, ugy a szeszyáraknak és gőzmalmoknak felállítása szintén kívánatos volna. A mezőgazdák a gabonát ezen megvén kívül eső helységeken leendő elárusítás céljából csaknem kizárólag Nagy-Enyedre s Vizaknára szállítják; Nagy-Enyedről körülbelül 1000—2000 hektoliternyi küldenek a megvén kívül eső helyekre, Vizaknárol mintegy 4000 hektoliternyi gabona kerül a közelső n-szebeni piacra. a hol is jó kelendősegre talál.

A megye jelentékenyebb helyén lakó kevés gabonakereskedők a helybeli piacokon és a környéken végezik bevásárlásaikat és a beszerzett készleteket ismét ugyanazon piacokon árusítják el.

A megye nyugotra eső hegyvidékein Abrudbányán, Verespatakon, Zalathánán és az ezen helyekre támaszkodó falvakban lakó népesség gabonabeli szükségletét részint közvetlen beváltás, részint pedig gabonakereskedők közvetítésén Nagy-Enyedről, Tövisről, Gyula-Fehérvárról, Magyar-Igenről, Balázsfalváról és Szászsebesről fedezik. Egyes kereskedők megvásárolják a gabonát Nagy-Enyeden, Tövisen, Gyula-Fehérvárt, Balázsfalván, Magyar-Igenben és Szászsebesen s aztán ugyanazt eladás végett a hegyvidéki piacokra szállítják. A gabonakereskedésnek emelésére itten is főképp a jó utakat kell nélkülöznünk. E hegyvidékeken a gabona nagyon is csekély mennyiségben teremvén, kivitel nincsen.

A megye legtöbb főpiacza a legfőbbmabb lietzneket a megvén kívül eső helyekről is, főleg Pestről, a Bántátról, Brassóbról és Kolozsvárról vasuton szállítják be. A külső lietznek ezen bevittele évente Nagy-Enyeden mintegy 1600—2000, Gyula-Fehérvárról mintegy 2200, Tövisen 500, Balázsfalván mintegy 500—600, Abrudbányán 500, Balázsfalván mintegy 400—500, Verespatakon 1500—2000 métermázsányira megy.

A bécsi udvar sem tudott ennél hathatósabb óvszert feltalálni; a miért is 1710 végén és 1711 elején, — mikor a pestis már Köszeg, Soprony és Pozsony tájáig elhatott, — az egész nyugati határokat szorosan elzárták; mi által a közlekedés ugyan (és pedig a szathmári békét eredményezett tárgyalások idejében is) nem kis akadályokat szembel vala, azonban a vészes ragálynak Bécsbe hurcoltatását mégis sikerült ily módon legalább egyelőre meggátolni.

Ezalatt Magyarországon és Erdélyben kiméletlenül pusztított a rettenetes járvány, melynek áldozatai számát hazánkban, épen nem nagyítva, legalább félmillió emberre lehet tenni, s mi az akkori 4—5 milliónyi összes népességhez viszonyítva kétségbejött nagy arány. Leginkább a Tiszavidék és Felső-Magyarország keleti részei valának sújtva.

Buda, Komárom, Győr s a Rába síkja is sokat szenvedtek.

Gr. Bercsényi Miklós főtábornok, mint sok más, csatában vitéz katona, igen irtóztott azon eszmétől, hogy „dögben” hulljon el; s ezért 1710 nyarán, csapatait szerte küldözve, maga udvari hadaival mintegy bujdokolva járt a Kassa, Homonna, Tokaj, Szerencs vidéki falvakon a pestis elől, — melyet azonban, sajátságosan, mintha magával huzott volna. A félelmes ragály nyomán követő a grófnak ide-oda költöző táborát. Keresve keresé Bercsényi a friss légű helyeket, melyekre alig érkezett meg s immár ott is mutatkoztak a pestis.

Nagyérdékűek a gróf fővezérének és fejedelmi helytartónak Rákóczihoz írott ez időbeli leveleiből a pestisre vonatkozó részletek, melyeket mint a kórra és az által elérített közhangulatra nézve igen jellemzőket, legalább vázlatosan itt közlünk.

(Folytatása következik.)

Iskola Alapítvány - Kolozsvári Központi Egyetemi Könyvtár © Fundația pentru Școală - BCU Cluj-Napoca.

